

Ida Helene Skorge

Historielag og bygningsvern

Om antikvariske prinsipper, tradisjonelt bygghåndverk og frivillig arbeid i bygningsvernarbeidet på Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum

Bacheloroppgave i Kulturminneforvaltning

Veileder: Mattias Bäckström

Mai 2020

Forord

Jeg vil starte med å takke Alf Steinar Tømmervold og Ragnar Thesen fra Klæbu historielag, og Ottar Høiseth fra museumsstyret på Skaun bygdamuseum som tok seg tid til å stille opp for intervju. Det var veldig interessant å høre om deres engasjement, og deres arbeid med bygdemuseene.

Hospiteringsperioden min var en viktig inspirasjonskilde for valg av tema for oppgaven. Jeg vil derfor takke Tor Anders Bekken Martinsen, generalsekretær i Landslaget for lokalhistorie, samt resten av de ansatte for en veldig nyttig hospiteringsperiode. Takk for at dere tok meg godt i mot!

Sist, men ikke minst, vil jeg rette en takk til min veileder Mattias Bäckström for mye nyttig konstruktiv kritikk, og for gode idéer til oppgaven min. Jeg vil også takke Julie Willassen Urvik for korrekturlesing av oppgaven.

Trondheim, 23. mai 2020

Ida Helene Skorge

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	4
1.1	Tema og hospitering	4
1.2	Formål og problemstilling	4
1.3	Begrepsavklaringer og teori	5
1.3.1	Autentisitet	5
1.3.2	Restaureringsprinsipper	6
1.3.3	Venezia-charteret	8
1.4	Metode og kilder	9
1.4.1	Kildemateriale	9
1.4.2	Kvalitativ metode	9
1.4.3	Metode- og kildekritikk	10
1.5	Disposisjon	10
2	Den historiske bakgrunnen til historielagene	12
3	Historielagenes rolle i dagens bygningsvernarbeid	14
3.1	Historielagsundersøkelsen 2015–2016	15
3.2	Lokalt engasjement og lokal interesse preger lagenes rolle i bygningsvernet ...	16
4	Antikvariske prinsipper i dagens bygningsvern	19
4.1	Autentisitetsprinsipper	19
4.1.1	Materiell autentisitet	19
4.1.2	Prosessuell autentisitet	21
4.1.3	Visuell autentisitet	22
4.2	Restaureringsprinsipper og autentisitetsprinsipper i Venezia-charteret	22
5	Antikvariske prinsipper hos to historielags bygdemuseer	29
5.1	Klæbu bygdemuseum og Klæbu historielag	29
5.2	Skaun bygdemuseum og Skaun historielag	33

5.3	To bygninger fra ulike epoker – deler noen av de samme prinsippene	35
6	Konklusjon.....	36
7	Kilder og litteratur	39
7.1	Muntlige kilder	39
7.2	Upubliserte kilder	39
7.3	Publisert litteratur	39

1 Innledning

1.1 Tema og hospitering

Bachelorprogrammet i kulturminneforvaltning er et treårig studieprogram. Programmet består av emner som geografi, historie og arkeologi, i tillegg til egne «skreddersydde» emner som bygningsvern, introduksjon til kulturvern, kulturminnerett og lokalhistorie med arkivkunnskap – for å nevne noen. I sjette og siste semester avsluttes studiet med emnet KULMI2400 – hospitering og prosjektarbeid i kulturminneforvaltning. I dette semesteret hospiterer studentene en periode hos ulike institusjoner, og hospiteringsperioden kan danne grunnlaget for tema og problemstilling i bacheloroppgaven.

Min hospiteringsperiode tilbrakte jeg hos Landslaget for lokalhistorie (heretter referert til som LLH), som er paraplyorganisasjonen for historielagsbevegelsen i Norge. Organisasjonen sine formål er å ivareta medlemmenes interesser, fungere som høringsinstans, bistå med kurs, seminarer og foredrag som fremmer kunnskap og motivasjon i kulturvernarbeidet. LLH gir også ut det lokalhistoriske fagtidsskriftet *Heimen* i samarbeid med Universitetsforlaget, i tillegg til deres eget medlemsblad *Lokalhistorisk magasin*. Under seg har organisasjonen omkring 380 medlemslag, som igjen organiserer omkring 73 000 enkeltmedlemmer.¹ I tillegg er det enda flere historielag i Norge, som ikke er medlem i LLH. Gjennom min hospiteringsperiode har jeg fått innsikt i virksomheten til noen av medlemslagene og i virksomheten til LLH. Blant annet har jeg studert Historielagsundersøkelsen 2015–2016, som LLH gjennomførte for å kartlegge medlemslagenes virksomhet og aktivitet. Spesielt interessant for meg var det å studere den delen av undersøkelsen som omhandlet bygningsmassen til medlemslagene, da jeg først og fremst er interessert i bygningsvern som tema.

1.2 Formål og problemstilling

Formålet med oppgaven er, med utgangspunkt i LLH, å undersøke hvordan historielagenes rolle ser ut i bygningsvernarbeidet i Norge. Videre vil jeg diskutere viktige antikvariske prinsipper som er aktuelle i dagens kulturminneverndiskusjon i Norge. Til slutt vil jeg

¹ Landslaget for lokalhistorie, «Om Landslaget for lokalhistorie».

undersøke hvilken rolle disse prinsippene har hatt i bygningsvernarbeidet hos Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum. Med utgangspunkt i dette formålet har jeg formulert følgende problemstillinger:

Hvordan beskriver LLH historielagenes rolle i dagens bygningsvernarbeid i Norge?

Hvilken rolle har aktuelle antikvariske prinsipper spilt i bygningsvernarbeidet på Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum?

1.3 Begrepsavklaringer og teori

I dette underkapittelet følger definisjoner av sentrale begreper i oppgaven samt en beskrivelse av et viktig teoretisk dokument: autentisitet, restaureringsprinsipper og Venezia-charteret.

1.3.1 Autentisitet

Autentisitet innebærer noe som er «opprinnelig» eller «uberørt». Begrepet brukes oftest om bygninger som er lite endret siden de var nye, bortsett fra spor som følge av at tidens tann eller av menneskers bruk av bygningen.² I Riksantikvarens hefte «Alle tiders kulturminner» (2001) beskrives autentisitet i vår sammenheng som *at noe virkelig er det som det gir seg ut for å være*. Videre skriver Riksantikvaren at autentisiteten alltid må relateres til noe for å gi mening, for eksempel dimensjonenes tid, rom og funksjon.³ I denne sammenhengen vil jeg presentere tre typer autentisitet ut i fra museumsmann og arkitekt Lars Roedes artikkel «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010) og etnolog Arne Lie Christensens bok *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse* (2011): materiell autentisitet, prosessuell autentisitet og visuell autentisitet.

Materiell autentisitet handler om å, i størst mulig grad, bevare de originale materialene. Christensen understreker: «En bygning – eller de enkelte delene av den – vil ha stor materialautentisitet dersom materialene er like gamle som bygningen».⁴ Han trekker frem Borgund stavkirke som et eksempel, fordi de fleste materialene stammer fra middelalderen.⁵ Lars Roede skriver i sin artikkel «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010) at autentisitet inntil

² Roede, Lars. «Autentisitet i friluftsmuseene». I *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, redigert av Bjarne Rogan & Arne Bugge Amundsen, s. 173. Oslo: 2010.

³ Riksantikvaren, «Alle tiders kulturminner», 2001 (s. 7, hefte uten paginering).

⁴ Christensen, *Kunsten å bevare. Om fortidsinteresse og kulturminnevern i Norge*. (Oslo: 2011), s. 212.

⁵ Christensen, 2011: s. 212.

1990 handlet om å forsøke å bevare de autentiske og originale delene av et kulturminne, og siden murverk og treverk vil slites over tid ble oppgaven å forebygge nedbrytningsprosessene. Det var ikke behov for presisering av begrepet før 1990, men tanken om å bevare de originale materialene til et kulturminne var likevel sentral i bygningsvernarbeidet.⁶ Ifølge Christensen har tanken om materiell autentisitet vært sentral gjennom hele restaureringshistorien, og er fortsatt sentral i dag.⁷

Prosessuell autentisitet handler kort sagt om å bruke de originale håndverksteknikkene og de samme type materialer.⁸ Roede skriver: «Ideen om *prosessuell autentisitet* oppstod mot slutten av 1980-årene som en reaksjon mot slik ekstrem vegring mot å skifte ut deler».⁹ Det ble derfor mer akseptert i fagfeltet å skifte ut materialer, men kravene til materialkvalitet og utførelse ble skjerpet.¹⁰ Christensen trekker frem prosessuell autentisitet som et prinsipp som har blitt stadig viktigere i de senere år, da det ofte er behov for å skifte ut eller reparere ødelagte bygningsdeler.¹¹

Visuell autentisitet innebærer at en bygning – selv om den er en kopi – kan oppleves som autentisk dersom den har det samme, opprinnelige utseendet, skriver Christensen. Ideen om visuell autentisitet preget de fleste restaureringene på 1800-tallet, for eksempel under restaureringen av Nidarosdomen, hvor det ble brukt jern og betong under den gjenskapte overflaten.¹² Restaureringen av Nidarosdomen er et eksempel på at visuell autentisitet kan kombineres med prosessuell autentisitet dersom overflatene er behandlet på den originale måten.¹³

1.3.2 Restaureringsprinsipper

I dagligtalen snakker man om restaurering i forbindelse med istandsetting.¹⁴

Landskapsarkitekt Tore Edvard Bergaust beskriver i artikkelen «Restaurering og vern – kulturminnevernets restaureringsprinsipper og oppfatninger av ekthet og kopi i et historisk

⁶ Roede, 2010: s. 174.

⁷ Christensen, 2011: s. 212.

⁸ Christensen, 2011: s. 212.

⁹ Roede, 2010: s. 175.

¹⁰ Roede, 2010: s. 175.

¹¹ Christensen, 2011: s. 212.

¹² Christensen, 2011: s. 212.

¹³ Christensen, 2011: s. 213.

¹⁴ Christensen, 2011: s. 54.

perspektiv» (2009) restaurering som en samlebetegnelse for alle ivaretagingsinngrep.¹⁵ I denne oppgaven bruker jeg begrepet *antikvarisk* restaurering, og i denne sammenhengen er det viktig å understreke at de to begrepene har ulik betydning. Restaurering er et vidt begrep som innebærer flere former for istandsetting, og som nevnt av Bergaust er det et samlebegrep for alle ivaretagingsinngrep. En antikvarisk restaurering innebærer å følge antikvariske restaureringsprinsipper, og i antikvarisk forstand handler det om å tilbakeføre til opprinnelig stand. Christensen skiller i *Kunsten å bevare* (2011) mellom to hovedprinsipper innenfor restaurering, *rekonstruksjonsprinsippet* og *det historiske ekvivalensprinsippet* (eller *konserveringsprinsippet*), i tillegg til et tredje prinsipp: *tilslutningsprinsippet*.¹⁶

Rekonstruksjonsprinsippet innebærer at man forsøker å tilbakeføre bygningen til en bestemt arkitektonisk stil, for eksempel en retning innenfor gotikken. Man forsøker ikke bare å tilbakeføre bygningen til sitt opprinnelige utseende, men også til et optimalt uttrykk for sin tids stil.¹⁷ Bygningshistorisk forfatter og selvlært arkitekt Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814–1879) var en sentral skikkelse i 1800-tallets restaureringer, og den fremste representanten for rekonstruksjonsprinsippet, eller prinsippet om *l'unité de style*.¹⁸ I dag, ifølge Forbundet av europeiske friluftsmuseer, bør rekonstruksjoner ikke brukes i friluftsmuseer. I dets erklæring om friluftsmuseer, revidert i 1982, heter det om rekonstruksjoner: «Det samme gjelder rekonstruksjoner, som bare er akseptable hvis originale bygninger ikke lenger eksisterer, og hvis tilstrekkelig kildemateriale er tilgjengelig for hvert enkeltobjekt. De høyeste vitenskapelige standarder må overholdes for alle rekonstruksjoner.»¹⁹

Konserveringsprinsippet eller *det historiske ekvivalensprinsippet* innebærer en oppfatning om at alle stiler og perioder er likeverdige eller ekvivalente.²⁰ I min oppgave bruker jeg ordet *konserveringsprinsipp*. *Konserveringsprinsippet* innebærer at man forsøker å bevare alle fysiske spor fra bygningens historie, og Christensen hevder at dette prinsippet i dag er «mer eller mindre dominerende».²¹ Det samme uttrykker Roede i artikkelen «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010), og skriver at *konserveringsprinsippet* gradvis har fortrenget

¹⁵ Bergaust, Tore Edvard, «Restaurering og vern – kulturminnevernets restaureringsprinsipper og oppfatninger av ekthet og kopi i et historisk perspektiv», 2009: s. 81.

¹⁶ Christensen, 2011: s. 54. *Konserveringsprinsippet* blir anvendt av Roede i artikkelen «Autentisitet i friluftsmuseene», 2010: s. 171.

¹⁷ Christensen, 2011: s. 56.

¹⁸ Christensen, 2011: s. 56.

¹⁹ Forbundet av europeiske friluftsmuseer (1982) §8, sitert i Roede, 2010: s. 170.

²⁰ Roede, 2010: s. 171.

²¹ Christensen, 2011: s. 54.

rekonstruksjonsprinsippet, eller *l'unité de style*.²² Videre skriver han at konserveringsprinsippet dominerte europeisk kulturminnevern gjennom det meste av 1900-tallet, og hevder at det i dag har mer eller mindre tilslutning fra alle, og prinsippet var grunnleggende for anbefalingene i Athen-charteret fra 1932.²³

Tilslutningsprinsippet kombineres gjerne med rekonstruksjonsprinsippet eller konserveringsprinsippet. Begrepet legger vekt på at «samtidens kunstneriske og arkitektoniske uttrykk skal legges til grunn når nye elementer føyes til, så lenge det ikke dreier seg om rene reparasjoner», ifølge Christensen.²⁴

1.3.3 Venezia-charteret

Venezia-charteret fra 1964 er et viktig dokument i dagens bygningsvernarbeid, og det er basert på anbefalingene i Athen-charteret fra 1931. Charteret gir anbefalinger om bevaring og restaurering av historiske bygninger,²⁵ og inneholder artikler som omhandler dokumentasjon og publisering, historiske områder, restaurering, utgravninger og definisjoner.²⁶ I denne delen av oppgaven vil jeg gi et kort sammendrag av artiklene som blant annet omhandler restaurering ut i fra arkeologiske, estetiske og historiske verdier samt konserverings- og byggeteknikker.

I charteret står det at en restaurering har som mål å bevare og avdekke kulturminnets estetiske og historiske verdier, og restaureringen skal baseres på respekt for det gamle materialet og autentiske kilder. Ved rekonstruksjon som bygger på antagelser, skal alle uunværlige tilføyelser bære preg av vår tid og innordnes i den arkitektoniske komposisjonen. Elementer som skal erstatte manglende deler må passe harmonisk inn i helheten, men også skille seg fra de originale delene slik at restaureringen ikke blir en forfalskning av de kunstneriske og historiske vitnesbyrdene. Videre bør alle gyldige bidrag fra alle epokene etter oppførelsen av et kulturminne respekteres, da enhetlig stil ikke er et mål for restaurering.²⁷

²² Roede, 2010: s. 171–172.

²³ Roede, 2010: s. 172.

²⁴ Christensen, 2011: s. 54.

²⁵ Roede, 2010: s. 172.

²⁶ Venezia-charteret, innledning.

²⁷ Venezia-charteret, 1964: artikkel 9–12.

1.4 Metode og kilder

I denne delen skal jeg beskrive hvordan jeg har gått frem metodisk, og vise hvordan valg av metode og kilder egner seg til å svare på problemstillingen.

1.4.1 Kildemateriale

Mitt kildemateriale er hovedsakelig skapt gjennom samtaler med aktuelle personer som arbeidet i feltet, i tillegg til faglitteratur.

Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge (2011) av Arne Lie Christensen og artikkelen «Autentisitet i friluftsmuseene» av Lars Roede i *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi* (2010) er kildene jeg har anvendt mest i oppgaven. Christensen og Roede skriver mye omkring temaet bygningsvern, restaureringsprinsipper og autentisitet, noe som er svært relevant for formålet mitt.

Historiker Aud Mikkelsen Tretvik sin artikkel «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet» (2009) har vært en verdifull kilde i oppgaven min. Tretvik har skrevet en rekke lokalhistoriske artikler og bøker, i tillegg til at hun har vært tidligere styreleder i Landslaget for lokalhistorie – hvor jeg hadde min hospiteringsperiode.

Det var også viktig for meg å undersøke forholdet mellom frivillig sektor og staten, mer spesifikt hvordan staten beskriver det frivillige arbeidets betydning for kulturminnevernet. Derfor har jeg anvendt St.meld. nr. 39 (2006–2007) *Frivillighet for alle* i diskusjonen. Formålet med denne Stortingsmeldingen er å sikre en helhetlig frivillighetspolitikk, samt å anerkjenne sektoren, og den redegjør for hvilken betydning frivillighetsarbeidet har i ulike sektorer.

1.4.2 Kvalitativ metode

Det finnes to metoder for å innhente informasjon. Den ene er kvalitativ metode, og den andre er kvantitativ metode. Den kvantitative metoden gir data i form av målbare enheter, for eksempel gjennomsnittet av noe. «De kvalitative metodene tar sikte på å fange opp mening og opplevelse som ikke lar seg tallfeste eller måle», skriver Olav Dalland i *Metode og*

oppgaveskriving (2017).²⁸ Fordi jeg har funnet svært lite kunnskapsbasert forskning eller målbare data relatert til min problemstilling, har jeg valgt å bruke den kvalitative metoden. Denne metoden kjennetegnes blant annet av å gå i dybden i få undersøkelsesenheter, intervju preget av fleksibilitet og ustrukturerte observasjoner, og datainnsamling ved direkte kontakt med feltet.²⁹ Jeg valgte denne metoden fordi den er mest velegnet for min problemstilling, da det er viktig for meg med nærhet til feltet for å få en velbegrunnet opplevelse av hvordan historielagene arbeider.

1.4.3 Metode- og kildekritikk

Oppgaven har blitt skrevet gjennom en periode på omtrent tre måneder. Tidsbegrensingen har gjort at jeg ikke fikk besøkt så mange historielag som jeg ønsket, og mitt inntrykk er derfor dannet av et begrenset utvalg historielag. Dette er en svakhet, da flere intervjuer med et representativt utvalg av historielag fra hele landet kunne gitt et mer helhetlig inntrykk. Imidlertid ville det vært et for omfattende arbeid for en bacheloroppgave.

I tillegg satte korona-pandemien noen begrensninger for oppgaven min. Jeg hadde planlagt å besøke Klæbu bygdamuseum for å intervju Otto Høiseth fra museumsstyret, men jeg måtte avlyse dette besøket på grunn av situasjonen. I stedet hadde vi en uformell telefonsamtale. Jeg kunne ha fått et bedre inntrykk av bygningene dersom jeg hadde muligheten til å besøke museet, og da kunne det oppstått flere spørsmål knyttet til bygningene.

1.5 Disposisjon

Oppgaven er delt inn i innledning og fire hovedkapitler, i tillegg til et sjette og avsluttende kapittel som inneholder en konklusjon.

Oppgavens hoveddel innledes med kapittel 2, hvor jeg redegjør for historielagbevegelsens utvikling og historie i Norge. Jeg vil også vise at det finnes lignende foreninger i andre land – for eksempel i Sverige.

I kapittel 3 undersøker jeg hvordan historielagenes rolle ser ut i dagens bygningsvernarbeid i Norge, og jeg vil inkludere ulike aktører sine synspunkter på dette området.

²⁸ Dalland, *Metode og oppgaveskriving* (Oslo: 2017), s. 52.

²⁹ Dalland, 2017: s. 53.

I kapittel 4 undersøker jeg og diskuterer viktige antikvariske prinsipper i dagens bygningsvern. Jeg vil anvende Venezia-charteret fra 1964 i min diskusjon, og videre undersøke hvilke autentisitet- og restaureringsprinsipper som avspeiles i charterets anbefalinger.

I kapittel 5 undersøker jeg antikvariske prinsipper hos historielagenes bygdemuseer. For å konkretisere dette temaet vil jeg anvende Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum som eksempler. Jeg vil drøfte hvilke prinsipper som anvendes i bygningsvernarbeidet hos bygdemuseene. Videre vil jeg vise med eksempler at prinsippene ligger til grunn for flere bygningsmessige valg som er gjort hos Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum – selv om begrepene ikke er uttalt direkte av aktørene selv.

Oppgaven avsluttes med en konklusjon, hvor jeg vil forsøke å trekke de røde trådene sammen og sammenfatte tankene jeg har gjort meg underveis i oppgaveskrivingen.

2 Den historiske bakgrunnen til historielagene

Historielagsarbeidet har en lang tradisjon i Norge. De første historielagene ble etablert i Bergen og i Trondheim allerede på slutten av 1800-tallet. Utover 1900-tallet ble det etablert historielag også utenfor de store byene, eksempelvis ble Andebu sogelag etablert i 1901, Nordfjord sogelag i 1908 og Sunnmøre historielag i 1909. I denne perioden foregikk det en stor satsning på bygdebøker, og etableringen av historielagene kan sees i sammenheng med dette.³⁰

De første historielagene i Norge ble som nevnt etablert på slutten av 1800-tallet. Senere ble andre landsomfattende foreninger stiftet, som Landslaget for lokalhistorie (tidligere Landslaget for bygde- og byhistorie) i 1920. Frem til 1982 var LLH en medlemsorganisasjon der historielag, institusjoner og enkeltpersoner kunne være med. I 1982 endret laget navn til Landslaget for lokalhistorie og ble en paraplyorganisasjon for lokale- og regionale historielag i hele Norge.³¹

Da Riksantikvarembetet ble opprettet i 1912 etter påvirkning fra blant annet Fortidsminneforeningen, ble en stor del av kulturminnevernet institusjonalisert. Imidlertid lever de frivillige organisasjonene fremdeles i beste velgående, hevder historiker Aud Mikkelsen Tretvik i sin artikkel «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet» (2009).³² Den organiserte lokalhistoriske folkebevegelsen i Norge tok form utover 1900-tallet,³³ og i dag finnes det omkring 600 historielag i Norge, hvorav omtrent 400 av lagene er medlem av LLH. Historielagene driver i dag med ulike aktiviteter som bygningsvern, utgivelse av årbøker, kulturminnevern, museumsarbeid, slektsgransking, gjenstandsinnsamling og arrangementer.³⁴

På begynnelsen av 1900-tallet ble det etablert mange folkemuseer i Norge.³⁵ Historielagene har organisert og bidratt til etableringen av museer i sine lokalmiljøer ifølge St.meld. nr. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008).³⁶ Spesielt har de bidratt til opprettelsen av folkemuseene,³⁷

³⁰ Personlig kommunikasjon med Tor Anders Bekken Martinsen, Trondheim 24.04.2020.

³¹ Personlig kommunikasjon med Tor Anders Bekken Martinsen, Trondheim 24.04.2020.

³² Tretvik, Aud Mikkelsen. «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet», 2009: s. 278.

³³ Winge, Harald. «Den lokalhistoriske rørsle», 1999: s. 22.

³⁴ Lokalhistorie – Norsk lokalhistorisk institutt, «Historielag».

³⁵ Haugen, Bjørn Sverre Hol. «Museet som aldri ble til – et bidrag til de regionale folkemuseenes tilblivelser», 2019: s. 142.

³⁶ St.meld. nr. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008), s. 130.

og det kan derfor være grunn til å anta at historielagene i dag besitter et betydelig antall bygninger. Videre understrekes det i St.meld. nr. 39 (2007–2008) at et viktig prinsipp i museumsreformen er å bevare og styrke lokalt engasjement i kulturminnevernet, og derfor vil museene også i framtida være avhengig av frivillig engasjement.³⁸ I den forbindelse kan historielagenes engasjement være avgjørende i dagens bygningsvernarbeid.

Det finnes lignende foreninger i andre land, for eksempel de såkalte «hembygd»-foreningene i Sverige.³⁹ I 1916 ble det landsdekkende Samfundet för hembygdsvård opprettet; i dag har det navnet Sveriges Hembygdsförbund, og er en paraplyorganisasjon for hembygdforeningene i Sverige. Omkring 1600 av de lokale hembygdforeningene er medlem av Sveriges Hembygdsförbund. Hembygdforeningenes virksomhet inkluderer blant annet bygdeforskning, gjenstandssamlinger, arkiver og forvaltningen av hembygdgårder.⁴⁰ Ifølge Sveriges Hembygdsförbund sine nettsider finnes det i dag mer enn 1300 hembygdgårder i Sverige totalt. Bygningsvern og gjenstandsinnsamling spilte lenge en hovedrolle for hembygdforeningene, men siden har lokalhistorisk forskning blitt viktigere.⁴¹

³⁷ Personlig kommunikasjon med Tor Anders Bekken Martinsen, Trondheim 24.04.2020.

³⁸ St.meld. nr. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008), s. 131.

³⁹ Björkroth, «Hembygd – a concept and its ambiguities», 1995: s. 33.

⁴⁰ Björkroth, «Hembygdens museer – bland andra museer», 1996: s. 116.

⁴¹ Sveriges Hembygdsförbund, «Historia».

3 Historielagenes rolle i dagens bygningsvernarbeid

I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan historielagenes rolle ser ut i dagens bygningsvernarbeid i Norge.

Det er hundrevis av historielag i Norge, som nevnt er det omkring 600 historielag som igjen organiserer tusenvis av enkeltmedlemmer. Historielagene har på ulike måter bidratt til kulturminnevernet lokalt, og i St.meld. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008) skildres historielagene som verdifulle aktører: lagene har blant annet vært involvert i opprettelsen av lokale museer, lokalhistoriske arkiv, arkivering av historiske fotografier og mye annet. Viktige kilder, som ellers ville forsvunnet, er på denne måten bevart og formidlet til nye grupper.⁴² Tretvik tydeliggjør også historielagene som verdifulle aktører i kulturminnevernet. Hun beskriver i sin artikkel «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet» (2009) den frivillige innsatsen som helt avgjørende når det gjelder museum og kulturminnetiltak drevet av organisasjoner og private. Videre understreker Tretvik at selv om det er økonomiske tilskudd å hente fra det offentlige og sponsorer, ville det allikevel ikke vært «liv laga» uten det frivilliges engasjement i driften.⁴³ I tillegg kan historielagene være viktige for bevisstheten rundt kulturminner, og ifølge Tretvik fører frivillig engasjement i kulturminnevernet til økende bevissthet om kulturverdier blant de engasjerte.⁴⁴ Tretvik skriver:

Det er grunn til å tru at dei som lar seg engasjere på ulike vis, også opparbeider auka medvit om det verdiane som dei er omgitt av og som dei da får ei større ansvarskjensle ovafor. Det frivillige arbeidet gir mening i fleire omgangar og inneber ein positiv spiral for dei involverte: det aukar kunnskapen og styrkar identitetskjensla og dette forsterkar interessa for kultur- og miljøvern, særleg lokalt, men kanskje også allment. Dette igjen fører gjerne til auka innsats eller i alle fall til større forståing for vern og forvaltning av kulturarv.⁴⁵

Jeg vil i neste del av oppgaven undersøke om beskrivelsen av frivilligheten og historielagenes innsats som betegnes i St.meld. nr. 39 (2007–2008) og i Tretviks artikkel gjenspeiles i praksis gjennom å undersøke historielagenes virksomhet. Det er imidlertid en utfordring å få et

⁴² St.meld. nr. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008), s. 130.

⁴³ Tretvik, 2009, s. 280.

⁴⁴ Tretvik, 2009: s. 282.

⁴⁵ Tretvik, 2009, s. 282.

fullstendig overblikk over virksomheten til hvert enkelt historielag og deres rolle i bygningsvernarbeidet, og jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i min hospiteringsperiode hos LLH når jeg i dette kapitlet skal drøfte historielagenes rolle i dagens bygningsvernarbeid.

3.1 Historielagsundersøkelsen 2015–2016

Under hospiteringsperioden min uttrykte generalsekretær i LLH, Tor Anders Bekken Martinsen, at LLH har lite innsikt i medlemslagenes faktiske virksomhet og hva de besitter av samlinger. Medlemslagene er spredt over hele landet, og de driver med mange ulike aktiviteter og eierskapsforholdet til bygningene varierer. Senest i 2015/2016 forsøkte LLH derfor å kartlegge driften og virksomheten til medlemslagene gjennom en historielagsundersøkelse med fokus på de materielle samlingene – det vil si arkiver, bygningsmasse og gjenstandssamlinger.⁴⁶ I denne sammenhengen er det aktuelt å undersøke lagenes bygningsmasse, da historielagsundersøkelsen kan bidra til å gi et inntrykk av historielagenes rolle i dagens bygningsvernarbeid.

Den delen av historielagsundersøkelsen som omhandler bygningsmasse ble tilsendt 90 historielag som hadde svart «ja» på at de har ansvar for museum, bygdetun eller antikvariske bygninger, eller som ikke hadde svart på spørsmålet i det hele tatt. Dette utgjør 34 prosent av alle historielagene som deltok i undersøkelsen, og 24 prosent av alle medlemslagene til LLH.⁴⁷ Av disse svarte 37 historielag på skjemaet, og 17 lag svarte at de likevel ikke har bygninger.⁴⁸ De fleste bygningene stammer fra 1800-tallet, hvorav den eldste er fra 1426 og den nyeste fra 1933. Antall bygninger har økt over tid, og lagene som har svart på denne delen om bygningsmasse disponerer fra 1 til 10 hus.⁴⁹

Sammen med spørreundersøkelsen ble lagene tilsendt et tilstandsskjema utarbeidet av Riksantikvaren. Skjemaet kunne lagene bruke til å vurdere tilstanden til bygningene, men bare 3 av 32 lag gjorde dette. Åtte andre lag brukte ikke skjemaet, men svarte kortfattet på spørsmålet per e-post. De mest relevante svarene for min oppgave kom fra Høvåg museums- og historielag, Søgne historielag og Gjerdrum historielag. Deres beskrivelser vitner om at det frivillige engasjementet i lagene er stort og at deres rolle i bygningsvernarbeidet kan være avgjørende for bevaringen av antikvariske bygninger.

⁴⁶ Personlig kommunikasjon med Tor Anders Bekken Martinsen, Trondheim den 13.01.2020.

⁴⁷ Molde, «Historielagsundersøkelsen 2015 – 2016, analyse – del 2 – bygningsmasse», (upaginert rapport, s. 1).

⁴⁸ Molde, «Historielagsundersøkelsen 2015 – 2016, analyse – del 2 – bygningsmasse», (upaginert rapport, s. 3).

⁴⁹ Molde, «Historielagsundersøkelsen 2015 – 2016, analyse – del 2 – bygningsmasse», (upaginert rapport, s. 6).

Høvåg museums- og historielag svarer blant annet at bygningene følges godt opp, og at hvert bygg har en ansvarsperson. Videre skriver de at bygdemuseet har gjennomgått flere bygningsmessige tiltak. Kledning, vinduer og tak er finansiert med offentlige tilskudd og mye mer. I tillegg ble det lagt inn omtrent 100 dugnadstimer for å legge nytt tak på den ene siden av skolehuset.⁵⁰

Søgne historielag driver Søgne Bygdemuseum, og forklarer at kommunen har vist marginal interesse for museet etter at kommunen fikk museet og samlingene gratis i 1923 (fra Søgne Fornsamlag – senere omdøpt til Søgne historielag). Det er historielaget som ivaretar museet, kvern og stabbur på frivillig basis.⁵¹

Gjerdrum historielag har engasjert seg i bevaringsarbeidet i sitt lokalsamfunn. De skriver at Gjerdrum statsallmenning har et nedlagt sagbruk som ble gjenreist etter en brann i 1937. Det forelå et valg mellom riving og restaurering, men interesse for restaurering fra blant annet historielaget førte til at eieren bekostet restaurering av sagbruket. Historielaget har inngått en leiekontrakt med allmenninga der de leier gratis mot å ha vedlikeholdsansvar. Videre skriver de at det var aldri hovedtanken at huset skulle bevares på grunn av antikvarisk verdi. For historielaget er huset i stedet en innfallspurt til en viktig del av historien i bygda.

Det skrives ikke mye om hvilke valg som er gjort i forbindelse med restaurering og vedlikehold på de antikvariske bygningene. Imidlertid får jeg, gjennom å studere historielagsundersøkelsen, et inntrykk av at historielagene er opptatt av å bevare sine bygninger og at historielagene har en betydelig rolle i bevaringen av antikvariske bygninger. Dugnadsarbeidet som legges inn i arbeidet er en indikasjon på dette engasjementet, i tillegg til historielagenes egne beretninger.

3.2 Lokalt engasjement og lokal interesse preger lagenes rolle i bygningsvernet

Historielagene som jeg har besøkt og intervjuet har et brennende engasjement innenfor bygningsvernet lokalt, og dette fremgår også av historielagsundersøkelsen. Men som generalsekretær i LLH, Tor Anders Bekken Martinsen, skriver, er ikke antikvariske

⁵⁰ Molde, «Historielagsundersøkelsen 2015 – 2016, analyse – del 2 – bygningsmasse», (upaginert rapport, s. 15).

⁵¹ Molde, «Historielagsundersøkelsen 2015 – 2016, analyse – del 2 – bygningsmasse», (upaginert rapport, s. 14).

prinsipper innen bygningsvernet et hovedfokus for de fleste lagene. Martinsen skriver:

På generelt grunnlag vil jeg si at inntrykket er at lagenes rolle i bygningsvernet er veldig lokalt forankret. De profesjonelle rammene, særlig hva gjelder representativitet og lignende, «gjelder ikke». Det som preger feltet er en dyp interesse, gjerne knyttet til slektsbånd, eller andre forankringer. Det er en lokal, brennende interesse for, nettopp det lokale, som preger lagenes innsats innen bygningsvern. Ofte ser vi at antikvariske retningslinjer (som hvilke type materialer, spikre osv.) ikke følges. Her har nok Landslaget en jobb å gjøre, særlig på rettleiding og faglig bistand. Men som du vet er organisasjonen ikke i stand til dette nå – dog vil jeg si at det er en omforent målsetning at vi skal støtte oppunder lagene og gjennom det «lede de på rett vei» faglig sett.⁵²

Som fremgår av offentlige dokument og forskning, har historielagenes lokale engasjement vært viktig for bevaringen av antikvariske bygninger, på tross av observasjoner om at antikvariske retningslinjer ofte ikke følges. Viktigheten av lagenes lokale engasjement understrekes som nevnt i St.meld. nr. 39 (2007–2008), som beskriver lagenes rolle i opprettelsen av blant annet lokale museer som avgjørende for bevaringen av viktige kilder.⁵³ Tretvik understreker også viktigheten av behovet for frivillig innsats i kulturminnevernet i artikkelen «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet» (2009):

Det er mange grunnar til at det er behov for frivilligheit i kulturminnevernet, og grunngevinga blir litt ulik alt etter om det er innsats innafor etablerte institusjonar eller innafor foreiningsdrivne eller private museum, samlingar eller kulturmuljø. Det frivillige arbeidet i tilknytning til offentlige eller halvoffentlige institusjonar utgjer viktig arbeidsinnsats praktisk og økonomisk. Noko av arbeidet inneber utføring av spesialferdigheiter som ikkje einkvar kan setjast til å gjere, som til dømes demonstrasjonar av tradisjonshandverk. Andre oppgåver er meir kurante, som rundvask av bygningar og rydding av uteområde på friluftsmuseum. Dette er viktige bidrag til å få hjula til å gå rundt også på offentlige institusjonar med budsjett på tosifra millionbeløp.⁵⁴

Videre fremhever Tretvik at når det gjelder mindre museum og kulturminnetiltak som drives av organisasjoner og private, er den frivillige innsatsen helt avgjørende både praktisk og økonomisk.⁵⁵

⁵² Personlig kommunikasjon i e-post fra Tor Anders Bekken Martinsen, 24.04.2020.

⁵³ St.meld. nr. 39 *Frivillighet for alle* (2007–2008), s. 130.

⁵⁴ Tretvik, 2009: s. 279.

⁵⁵ Tretvik, 2009: s. 280.

Offentlige dokument og forskning viser altså at det frivilliges innsats i kulturminnevernet er avgjørende. Men som Martinsen skriver, hender det ofte at historielagene ikke følger antikvariske prinsipper. Jeg vil komme tilbake til dette i kapittel 5, hvor jeg skal diskutere hvordan antikvariske prinsipper kan avdekkes hos to utvalgte historielag gjennom analyser av tekster, intervjuer og bygninger.

4 Antikvariske prinsipper i dagens bygningsvern

I dette kapitlet vil jeg undersøke viktige antikvariske prinsipper som er aktuelle i dagens bygningsvern, og i kapittel 5 skal jeg diskutere hvilken rolle antikvariske prinsipper spiller i bygningsvernarbeidet hos Klæbu bygdemuseum og hos Skaun bygdamuseum.

4.1 Autentisitetsprinsipper

Autentisitet er et viktig prinsipp som legges til grunn i bevaringsarbeidet, og Roede beskriver i sin artikkel «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010) autentisitet som en forutsetning for historisk kildeverdi. Autentisitet og konservering kan derfor knyttes tett sammen, da eldre bygningsdeler og materialer kan gi kunnskap om fortidens byggeskikk og metoder.

Autentisitetsbegrepet har dog blitt noe utvannet etterhvert, men det har siden omkring 1990 vært et nøkkelbegrep i kulturminnefeltet.⁵⁶ Godal skriver i sin artikkel «Restaurering og autentisitet» (2004) at et byggverk, i streng betydning, vil bare være autentisk i kraft av den opprinnelige strukturen.⁵⁷

Tidligere presenterte jeg tre typer autentisitet som er aktuelle i dagens bygningsvern. Jeg skal nå utdype min diskusjon om disse begrepene og vise med eksempler på tekster av antikvarer, konservatorer og forskere at de er sentrale i dagens bygningsvern i Norge.

4.1.1 Materiell autentisitet

Materiell autentisitet er, ifølge Christensen i *Kunsten å bevare* (2011), et sentralt begrep i dagens antikvariske arbeid. Han trekker frem Borgund stavkirke som et eksempel på en bygning med høy materiell autentisitet, da de fleste materialene stammer fra middelalderen. I tillegg trekker Christensen frem Kaupanger stavkirke, en restaurert bygning som er preget av to byggeperioder: middelalderen og 1600-tallet. Denne bygningen har en høy materiell autentisitet fordi de delene av bygningen som stammer fra middelalderen og 1600-tallet faktisk er originale, og ikke erstattede kopier.⁵⁸ Borgund stavkirke og Kaupanger stavkirke er

⁵⁶ Roede, 2010: s. 173.

⁵⁷ Godal, «Restaurering og autentisitet», 2004: s. 30.

⁵⁸ Christensen, 2011: s. 212.

derfor eksempler på at den materielle autentisiteten har vært, og fortsatt er sentral i dagens antikvariske arbeid. Riksantikvarens hefte «Alle tiders kulturminner» (2001) beskriver også materiell autentisitet som et kriterium dagens bygningsvern. For at kulturminnet skal kunne sies å ha en høy verneverdi, vil det som hovedregel være et minstekrav til mengde originalmateriale. Dersom dårlig vedlikehold av en bygning fører til stor utskiftning av materialer vil autentisiteten bli svekket.⁵⁹

Materiell autentisitet trekkes også frem som et sentralt prinsipp i Kulturrådets publikasjon «Prioriteringer i bygningssamlinger» (2017) – et hefte med anbefalinger om bygningsvern, skrevet av sivilarkitekt Siv Leden. Angående materiell autentisitet skriver Leden:

Et sentralt mål for forvaltningen av kulturhistorisk verdifulle bygninger er å bevare så mye som mulig av originalmaterialer og bygningsdeler på plass. Dette gjelder også gså skjulte bygningsdeler som konstruksjonen i en innkledd vegg. Hvis det er skader på bygningen, bør originaldelene repareres og gjenbrukes. Det er bedre å føye til noe nytt, enn å fjerne originale bygningselementer. Ved utskiftning av materialer risikerer vi å miste spor som kan gi verdifull kunnskap om bygningen. Utskiftning skal bare gjøres om det ikke er mulig å reparere eller avbøte skadene, og da som nøyaktig kopi med samme materialer, dimensjoner og utførelse.⁶⁰

Leden forespråker altså et fokus på materiell autentisitet, og at det anvendes prosessuell autentisitet bare i enkelte tilfeller. Godal støtter også dette synet på materiell autentisitet. Han skriver i sin artikkel «Restaurering og autentisitet» (2004) at materiell autentisitet ikke kan erstattes med ny materie, og at de originale materialene bør bevares så langt det lar seg gjøre. Han poengterer også at det er vanskelig å lage kopier av alt, og mye av de originale materialene vil etterhvert byttes ut. Han mener derfor at man bør forsøke å kombinere og ta vare på mest mulig av autentisitet gjennom bygningspleie.⁶¹

Roede understreker i sin artikkel «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010) at gjennomført materiell autentisitet er et utopisk ideal, da det er vanskelig å bevare absolutt alle materialer.⁶² Videre skriver Roede: «Friluftsmuseet har et selvsagt ansvar for å *bevare* sine bygninger, men det er også en *utstilling* som skal formidle ideer, kunnskap og innsikt med bygningene som redskaper».⁶³ Den materielle autentisiteten bør derfor kombineres med prosessuell og

⁵⁹ Riksantikvaren, «Alle tiders kulturminner», 2001: (hefte uten paginering, s. 7).

⁶⁰ Leden, «Bygningsvern i museer», 2017: s. 8.

⁶¹ Godal, 2004: s. 33.

⁶² Roede, 2010: s. 175.

⁶³ Roede, 2010: s. 176.

visuell autentisitet for å formidle det pedagogiske innholder.⁶⁴ Jeg vil senere komme tilbake til begrepet om visuell autentisitet og hvorvidt det er aktuelt i dagens kulturminnevern og bygningsvern, men først skal jeg beskrive prosessuell autentisitet.

4.1.2 Prosessuell autentisitet

Fra slutten av 1980-årene oppstod ideen om prosessuell autentisitet som en reaksjon mot den materielle autentisiteten, og den har senere fått større tilslutning, skriver Roede i sin artikkel «Autentisitet i friluftsmuseene» (2010).⁶⁵ Christensen hevder i *Kunsten å bevare* (2011) at prosessuell autentisitet har blitt stadig viktigere, og gir større rom for materiell fornyelse.⁶⁶ Det vil nok i mange tilfeller være helt nødvendig å skifte ut ødelagte bygningsdeler med nye, og i slike tilfeller kan de originale håndverksteknikkene og de samme, originale materialer brukes for å oppnå en viss autentisitet.⁶⁷ Riksantikvarens «Alle tiders kulturminner» (2001) poengterer også at dersom hele eller deler av konstruksjonen må erstattes med nye materialer av samme type, kan likevel autentisiteten opprettholdes som form og/eller teknikk,⁶⁸ altså som en prosessuelt autentisk konstruksjon.

Kulturrådets publikasjon «Prioriteringer i bygningsssamlinger» (2017) beskriver også prosessuell autentisitet som et prinsipp i dagens bygningsvern. Leden skriver at den grunnleggende regelen er at arbeid på verneverdige bygninger skal gjøres i tråd med opprinnelige teknikker og materialer, og skriver videre at bevaring av lokale variasjoner i håndverksteknikker er en viktig oppgave for museene.⁶⁹ Norsk Folkemuseum sitt jubileumsprosjekt Saga-stua, som ble oppført i 1993–1994, er en prosessuelt nesten autentisk rekonstruksjon, skriver etnolog Morten Bing i «Wessels gate 15: Autentisitet og fortelling» (2014). Saga-stua er en kopi av en årestue fra Setesdal som var i museets besittelse fra før, hvor det ble brukt materialer, verktøy og håndverk som fulgte en 300 år gammel lokal byggeskikk.⁷⁰

⁶⁴ Roede, 2010: s. 176.

⁶⁵ Roede, 2010: s. 175.

⁶⁶ Christensen, 2011: s. 212.

⁶⁷ Christensen, 2011: s. 212.

⁶⁸ Riksantikvaren, «Alle tiders kulturminner», 2001: (hefte uten paginering, s. 7).

⁶⁹ Leden, «Bygningsvern i museer», 2017: s. 12.

⁷⁰ Roede, 2010: s. 180–181.

4.1.3 Visuell autentisitet

Visuell autentisitet innebærer, som nevnt, at en bygning kan oppfattes som autentisk hvis den har det samme utseendet som opprinnelig, selv om den er en kopi. Visuell autentisitet er et prinsipp som la grunnlag for mange restaureringer på 1800-tallet, blant annet i arbeidet med Nidarosdomen, skriver Christensen.⁷¹ Videre skriver Christensen: «I sin fulle konsekvens kan visuell autentisitet kombineres med prosessuell autentisitet, dersom overflatene er behandlet på den originale måten.»⁷² Visuell autentisitet er et aktuelt prinsipp også i dagens kulturminnevern, spesielt i formidlingsarbeidet til museene, deriblant hos Norsk Folkemuseum. I 1999 ble leiegården Wessels gate 15 i Oslo revet og gjenoppført på Norsk Folkemuseum.⁷³ Leiegården består av innredete leiligheter fra ulike epoker, og noen av leilighetene har blitt innredet basert på ideen om visuell autentisitet. Innredningen av leiligheten «Ein norsk heim i ein ny tid – 1905» i 2001 er et resultat av en kombinasjon av materiell, prosessuell og visuell autentisitet. Den visuelle autentisiteten knytter seg til tapetene, som er historiske kopier.⁷⁴ Også leiligheten «Et dukkehjem» har en grad av visuell autentisitet, og her er den materielle autentisiteten vraket til fordel for den visuelle autentisiteten. I stedet for å gjenbruke originale bygningsdeler, valgte museet å kopiere dem.⁷⁵ Videre ble det gjort noen valg knyttet til prosessuell autentisitet, som førte til at taket begynte å sprekke opp på grunn av manglende kunnskap. Bing forklarer i «Autentisitet og fortelling» (2014) at konklusjonen ble når en mangler kompetanse til å utføre et arbeid prosessuelt autentisk, er det bedre å satse på visuell autentisitet.⁷⁶

4.2 Restaureringsprinsipper og autentisitetsprinsipper i Venezia-charteret

Venezia-charteret er et viktig dokument i dagens bygningsvernarbeid i Norge, og det er derfor nødvendig å inkludere dokumentet i denne diskusjonen. Bergaust skriver i «Restaurering og vern» (2009) at Venezia-charteret «stadfestet en ny grunnholdning, eller snarere et skifte i mål for restaureringer»,⁷⁷ og han omtaler skiftet i mål for restaureringer som et paradigmeskifte.⁷⁸ Dokumentet inneholder anbefalinger som kan knyttes til ulike

⁷¹ Christensen, 2011: s. 212.

⁷² Christensen, 2011: s. 213.

⁷³ Bing, «Autentisitet og fortelling», 2014: s. 56.

⁷⁴ Bing, 2014: s. 59.

⁷⁵ Bing, 2014: s. 61.

⁷⁶ Bing, 2014: s. 62.

⁷⁷ Bergaust, 2009: s. 87.

⁷⁸ Bergaust, 2009: s. 87.

restaureringsprinsipper og autentisitetsprinsipper, og jeg vil derfor diskutere og presentere de ulike prinsippene som kommer til uttrykk i anbefalingene i artiklene som omhandler restaurering.

Artikkel 9 anbefaler at restaurering er et inngrep som må beholde sin karakter av unntak. Den har som mål å bevare og avdekke kulturminnets estetiske og historiske verdier og bygger på respekt for det gamle materialet og autentiske kilder.⁷⁹ Dette kan knyttes til materiell autentisitet fordi det handler om å, i størst mulig grad, bevare de originale materialene. En bygning vil ha høy materiell autentisitet dersom materialene er like gamle som bygningen, skriver Christensen i *Kunsten å bevare* (2011).⁸⁰ Videre anbefaler artikkel 9 at ved rekonstruksjon som bygger på antagelser, skal alle tilføyelser som regnes som uunnværlige av estetiske eller tekniske årsaker, innordnes i den arkitektoniske komposisjonen og bære preg av vår tid.⁸¹ Her aktualiseres tilslutningsprinsippet, fordi prinsippet bygger på at samtidens kunstneriske og arkitektoniske uttrykk skal legges til grunn når nye elementer legges til, så lenge det ikke dreier seg om rene reparasjoner, som nevnt i begrepsavklaringen.

Artikkel 10 anbefaler at sikringen av kulturminnet kan ivaretas ved bruk av moderne konserverings- og byggeteknikker der virkningen er vitenskapelig bevist og garantert for gjennom erfaring dersom de tradisjonelle teknikkene viser seg å være uegnede.⁸² Dette vil muligens kunne svekke den prosessuelle autentisitetens posisjon i kulturminnevernet, da tradisjonelle teknikker er sentrum i denne type autentisitet. Konserveringsprinsipper er aktuelt i denne sammenhengen, fordi artikkel 10 gjennom å likestille moderne teknikkers uttrykk med bygningens historiske uttrykk, støtter at tilføyelser fra ulike perioder er ekvivalente.

Artikkel 11 anbefaler at alle gyldige bidrag og tilføyelser til kulturminnet fra alle epoker bør respekteres, og at enhetlig stil ikke er målet for en restaurering. Eksponeringen av et underliggende lag kan bare unntaksvis berettiges, dersom bygningen inneholder flere lag fra ulike epoker. Forutsetningen er da at elementene som fjernes er av liten interesse, og at laget som eksponeres har arkeologisk, historisk eller estetisk verdi, i tillegg til at bevaringen ansees som tilfredsstillende.⁸³ Både konserveringsprinsippet og tilslutningsprinsippet kommer til uttrykk i artikkel 11. Konserveringsprinsippet handler, som nevnt, om at alle stiler og

⁷⁹ Venezia-charteret, artikkel 9.

⁸⁰ Christensen, 2011: s. 212

⁸¹ Venezia-charteret, artikkel 9.

⁸² Venezia-charteret, artikkel 10.

⁸³ Venezia-charteret, artikkel 11.

perioder er likeverdige eller ekvivalente. På noen måter åpner artikkel 11 også for at tilslutningsprinsippet kan anvendes, da moderne estetiske verdier tillegges bygningen gjennom å eksponere historiske bygningslag som i henhold til dagens kunst- og arkitektursyn har estetisk verdi.

Artikkel 12 anbefaler at utskiftningen av manglende bygningsdeler må harmonisere med helheten av kulturminnet, og samtidig tydelig skille seg ut fra det originale slik at restaureringen ikke oppfattes som en falsifikasjon av kulturminnet.⁸⁴ Denne artikkelen kan sies å åpne for tilslutningsprinsippet – gjennom å åpne for et moderne estetisk-harmonisk syn der bygningsdeler som skiftes ut må harmonisere med helheten, samtidig som de ikke skal presentere seg som en del av det opprinnelige kulturminnet. Som nevnt i begrepsavklaringen, legger tilslutningsprinsippet vekt på at nåtidens kunstneriske og arkitektoniske uttrykk skal legges til grunn når nye elementer legges til (så lenge det ikke dreier seg om rene reparasjoner).

Artikkel 13 anbefaler at tilføyelser bare kan aksepteres i den grad disse tar hensyn til alle de interessante delene av byggverket, byggverkets tradisjonelle ramme, balansen i komposisjonen og byggverkets forhold til omgivelsene.⁸⁵ Gjennom henvisningen til balansen i komposisjonen og byggverkets forhold til sine omgivelser åpner artikkel 13 for at tilslutningsprinsippet kan anvendes. Tillegg av moderne kunstneriske og arkitektoniske uttrykk kan utføres samtidig som det tas hensyn til balansen i komposisjonen og bygningens omgivelser. Artikkel 13 åpner også for å anvende visuell og prosessuell autentisitet, da den godkjenner tillegg som tar hensyn til interessante deler av bygningen og dets tradisjonelle ramme. Begge disse hensyn kan i stor grad oppnås ved hjelp av tradisjonshåndverk, enten visuelt eller med en mer gjennomgripende, prosessuell metode.

Som konklusjon kan det hevdes at rekonstruksjonsprinsippet ikke kommer til syne i Venezia-charteret, unntatt som en advarsel i artikkel 11. Christensen beskriver stilkopien som et av antikvarens fiendebilder, og setter stilkopien i relasjon til 1800-tallets historisme.⁸⁶ I tillegg skriver Christensen at rekonstruksjon var mest vanlig på 1800-tallet, mens konserveringsprinsippet ble stadig vanligere på 1900-tallet og er i dag dominerende.⁸⁷ Selv om rekonstruksjonsprinsippet ikke anvendes i Venezia-charteret, er prinsippet i flere tilfeller likevel synlig i praksis – ironisk nok, når det gjelder produksjon av nye bygninger.

⁸⁴ Venezia-charteret, artikkel 12.

⁸⁵ Venezia-charteret, artikkel 13.

⁸⁶ Christensen, 2011: s. 218.

⁸⁷ Christensen, 2011: s. 54.

Christensen trekker spesielt frem hyttebebyggelsen i Norge som et eksempel. Empiretidens sveitserhus preger gjerne hyttebebyggelsen langs kysten, og i fjellet finner man ofte laftete tømmerhus med torvtak. I tillegg blir funksjonalismen historisert, og mange ferdighusfirmaer leverer hus i såkalt funkisstil.⁸⁸ Slike stilkopier er ikke historisk lesbare, hevder Christensen, og de gir et feilaktig bilde av fortiden fordi de gir seg ut for å være gamle hus.⁸⁹ I det antikvariske miljøet er mange skeptiske til kopier,⁹⁰ noe som avspeiles i Venezia-charteret, da rekonstruksjonsprinsippet ikke anvendes i artiklene og autentisitet er høyt verdsatt. I innledningen til Venezia-charteret står det:

Imbued with a message from the past, the historic monuments of generations of people remain to the present day as living witnesses of their age-old traditions. People are becoming more and more conscious of the unity of human values and regard ancient monuments as a common heritage. The common responsibility to safeguard them for future generations is recognized. It is our duty to hand them on in the full richness of their authenticity.⁹¹

Charteret understreker altså at det er en plikt å overføre historiske monumenter i *sin fulle autentisitet* til neste generasjon. Rekonstruksjonsprinsippet vil i den sammenheng være i strid med charterets artikler, fordi prinsippet vil bryte med autentisitetsprinsipper.

Årsaken til at rekonstruksjonsprinsippet ikke er aktuelt i dagens antikvariske fagfelt kan knyttes til ulike epoker og synet på restaurering og på fortiden. Ifølge Christensen var rekonstruksjon mest vanlig på 1800-tallet,⁹² og det kan derfor hevdes at 1800-tallets restaureringer i Norge kan knyttes til nasjonalromantikken og nasjonsbyggingen. Som kjent oppnådde Norge i 1814 delvis selvstendighet etter å ha vært underlagt Danmark i over 400 år. Det er derfor grunn til å hevde at nordmennene ønsket å fremheve seg selv som en nasjon med røtter til langt tilbake i tid, noe som gjenspeiles i hvilke restaureringsprinsipper som var aktuelle i samtiden. Christensen skriver at under nasjonsbyggingen søkte mange land, deriblant Norge, tilbake til middelalderen og til folkekulturen.⁹³ Bergaust trekker i sin artikkel «Restaurering og vern» (2009) også frem samtiden som årsak til at rekonstruksjonsprinsippet senere ble avvist:

⁸⁸ Christensen, 2011: s. 218.

⁸⁹ Christensen, 2011: s. 218–219.

⁹⁰ Christensen, 2011: s. 220.

⁹¹ Venezia-charteret, innledning.

⁹² Christensen, 2011: s. 54.

⁹³ Christensen, 2011: s. 25.

Dette skjedde samtidig med en betydelig demokratisering av kulturminnevernet, både i folkelig engasjement, i utvalg og representativitet. Det skulle gi et sant bilde av samfunnets sosiale struktur. Dette kontra 1800-tallet, som var preget av relativt ensidig vektlegging av nasjonale objekt og middelalder, og 1900-tallet med etterreformatorisk bondekultur og borgerskapets by- og embetsmannskultur.⁹⁴

Historismen og lengselen etter særpreg kan også knyttes til industrialiseringen. Christensen hevder at mange mennesker opplevde stadig verden som mer eller mindre lik som følge av industrialismen og masseproduksjon. Derfor søkte de etter kulturelt særpreg,⁹⁵ og dette tydeliggjøres i blant annet bevaringen av stavkirkene fra middelalderen. Fra 1890-årene til omkring 1960 ble slik stilkopiering mer eller mindre avvist. På 1800-tallet hadde antikvarer bare kritisert det de oppfattet som vulgære eksemplarer på historismen, særlig nygotikken og sveitserstilen, som ble oppfattet som industriell masseproduksjon.⁹⁶ Allikevel har rekonstruksjonsprinsippet vært aktuelt, og Bergaust skriver i «Restaurering og vern» (2009) at tilbakeføring med estetisk harmonisering dominerte i den praktiske gjennomføringen frem til paradigmeskiftet.⁹⁷ Det endrete synet på stilkopier gjenspeiles i utformingen av Athen-charteret fra 1932, og senere Venezia-charteret fra 1964, og illustrerer hvordan samtidens samfunnsutvikling og endrede syn på restaureringsprinsipper har satt preg på utformingen av charteret. Bergaust setter også ulike verneverdier i sammenheng med nye tanker om restaurering,⁹⁸ og hevder at det i perioden frem til omkring 1960 ble lagt vekt på estetisk, kunstnerisk og historisk verdi. Videre hevder Bergaust: «Synet på og valg av restaureringsprinsipper har stadig endret seg, og blir uttrykk for sin samtid»,⁹⁹ og dette kan være en forklaring på hvorfor rekonstruksjonsprinsippet ikke er aktuelt i dag og ikke avspeiles i Venezia-charteret. Årsaken handler altså mye om samtiden vi lever i og hvordan samfunnet utvikler seg, og som nevnt tidligere i dette kapittelet kan rekonstruksjonsprinsippet settes i sammenheng med 1800-tallets nasjonalromantikk.

Da Athen-charteret ble utformet i 1933, og senere da Venezia-charteret ble utformet i 1964, hadde samfunnet endret seg gjennom noen tiår. Dette gjenspeiles i prinsippene som anvendes i anbefalingene, og Bergaust setter Venezia-charterets stadfestelse av de nye målene for

⁹⁴ Bergaust, Tore Edvard, «Restaurering og vern», 2009: s. 88.

⁹⁵ Christensen, 2011: s. 27.

⁹⁶ Christensen, 2011: s. 73.

⁹⁷ Bergaust, 2009: s. 87.

⁹⁸ Bergaust, 2009: s. 81.

⁹⁹ Bergaust, 2009: s. 87.

restaurering i sammenheng med to hovedhendelser: de store restaureringsoppgaver etter andre verdenskrig, og byfornyelse og modernisering.¹⁰⁰ Videre skriver Bergaust:

Den skepsis som ble reist vokste til en allmenn forståelse og aksept i fagmiljøet. Det ble en enighet om at det skulle være en «ærlighet» i restaureringen og en ekthet i materialet. Dette er i tråd med det 20. århundres funksjonalistiske arkitektursyn. Prosessperspektivet og lesbarhet fikk stor betydning. Det avspeiler seg i charterets formuleringer. Det knesatte kontinuitetsprinsippet og konservering, ved siden av kontinuerlig vedlikehold, som det rådende for ivaretaking.¹⁰¹

Bergaust har rett i at prosessperspektivet og lesbarhet fikk stor betydning, og at det avspeiles i Venezia-charteret. Som nevnt tidligere i dette kapittelet avspeiles prosessuell autentisitet i flere av artiklene, og prosessuell autentisitet kan knyttes til det Bergaust beskriver som en enighet om «ærlighet» i restaureringen. Materiell autentisitet og visuell autentisitet legger også vekt på ærlighet i restaureringen, i tillegg til konserveringsprinsippet og tilslutningsprinsippet.

Forbundet av europeiske friluftsmuseer støtter som hovedregel heller ikke rekonstruksjoner i restaureringer. I dets erklæring om friluftsmuseer, revidert i 1982, heter det om rekonstruksjoner: «Det samme gjelder rekonstruksjoner, som bare er akseptable hvis originale bygninger ikke lenger eksisterer, og hvis tilstrekkelig kildemateriale er tilgjengelig for hvert enkeltobjekt. De høyeste vitenskapelige standarder må overholdes for alle rekonstruksjoner.»¹⁰² Allikevel er det eksempler på at rekonstruksjonsprinsippet har spilt en rolle i i det praktiske arbeidet i senere tid. Når det gjelder *gjenoppbygging* av nedbrente antikvariske bygninger, skriver Christensen at antikvarene har hatt ulik praksis. Han trekker frem Bryggen i Bergen som et eksempel, hvor deler av fasaderekken ble utvendig kopiert på slutten av 1970-årene etter krav fra Riksantikvaren.¹⁰³ I tillegg trekker Christensen frem Fantoft stavkirke, som i 1992 ble påtent og totalskadd. Stavkirken hadde i 1883 blitt reddet og flyttet fra Fortun i Sogn og Fjordane til Fantoft ved Bergen, hvor den ble rekonstruert. Da den i 1992 brant ned ble det stilt krav til at den skulle gjenoppbygges.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Bergaust, 2009: s. 87.

¹⁰¹ Bergaust, 2009: s. 87.

¹⁰² Forbundet av europeiske friluftsmuseer (1982) sitert i Roede, 2010: s. 170.

¹⁰³ Christensen, 2011: s. 219.

¹⁰⁴ Christensen, 2011: s. 220.

Etter å ha undersøkt Venezia-charteret kan det hevdes at konserveringsprinsippet har vært grunnleggende i utformingen av anbefalingene. Tilslutningsprinsippet er også gjeldende, i tillegg til følgende autenticitetsprinsipper: visuell autenticitet, materiell autenticitet og prosessuell autenticitet. Rekonstruksjonsprinsippet anvendes ikke i artiklene, men i praksis har det vært aktuelt blant annet i gjenoppbyggingen av nedbrente bygninger.

Som nevnt er Venezia-charteret et viktig dokument i bygningsvernet, og i neste kapittel vil jeg derfor diskutere hvilken rolle charterets anbefalinger, samt autenticitets- og restaureringsprinsipper, har i bygningsvernarbeidet hos to historielag i Norge.

5 Antikvariske prinsipper hos to historielags bygdemuseer

I forrige kapittel undersøkte jeg viktige antikvariske prinsipper som er aktuelle i dagens bygningsvern i Norge. Jeg undersøkte restaureringsprinsipper, deriblant konserveringsprinsippet, rekonstruksjonsprinsippet og tilslutningsprinsippet. I tillegg undersøkte jeg autentisitetsprinsipper, deriblant materiell autentisitet, prosessuell autentisitet og visuell autentisitet. Videre undersøkte jeg disse prinsippene i forbindelse med Venezia-charteret, som er et viktig dokument i dagens bygningsvernarbeid. I dette kapittelet vil jeg undersøke hvilken rolle disse prinsippene, samt Venezia-charteret, har i det praktiske bygningsvernarbeidet hos Klæbu bygdemuseum og Skaun bygdamuseum. Til å begynne med presenterer jeg disse museene kortfattet, og jeg vil deretter diskutere antikvariske prinsipper som er aktuelle.

5.1 Klæbu bygdemuseum og Klæbu historielag

Klæbu historielag er ett av flere lag i Norge som har ansvar for bygninger av antikvarisk verdi. Fra 2000 har laget hatt ansvar for drift og vedlikehold av et bygdemuseum på Teigen ved Selbusjøen, og i 2016 overtok laget eierskapet av eiendommen fra Klæbu kommune. Bygdetunet består av syv bygninger, hvorav de fleste er bygget omkring 1850. I tillegg eier laget eiendommen Bjørklimarka ovenfor Teigen, bestående av en gammel vanddrevet gårdssag, et snekkerverksted, en smie og en blomstereng.¹⁰⁵ I denne diskusjonen vil jeg fokusere på bygdetunet på Teigen, og spesielt på nybygget som ble oppført i 2016–2017.

¹⁰⁵ Personlig kommunikasjon med Alf Steinar Tømmervold og Ragnar Thesen, Klæbu den 23.01.2020.

Figur 1: I bakgrunnen ser man nybygget, malt i grønt. Tak- og veggkonstruksjonen er basert på tradisjonshåndverk.
Foto: Oda Svisdal, januar 2020.

Figur 2: Takkonstruksjonen i nybygget.
Foto: Ida Helene Skorge, januar 2020.

Når det gjelder bygningsmassen utfører ikke laget noe arbeid de ikke har kompetanse til selv. Det leies inn profesjonelle håndverkere til arbeid som krever spesialkompetanse, i tillegg til at laget innledet et samarbeid i 2016 med NTNU om bygningene på tunet. Studenter fra studieprogrammet «tradisjonelt bygghåndverk og teknisk bygningsvern», samt arkitektene Geir Brendeland og Olav Kristoffersen fra arkitektlinja ved NTNU, medvirket blant annet i arbeidet med oppføringen av et nybygg på tunet som en del av undervisningen. Nybygget er tenkt som et forsamlingslokale som også kan leies ut til ulike

arrangementer.¹⁰⁶

Grunnarbeidet med nybygget, med oppsetting av ringmur og plattformgulv, utførte laget selv med dugnadsgjeng før studentene kom og satte i gang med råbygget. Det var spesielt interessant å høre om arbeidet med tak- og veggkonstruksjonen som er basert på tradisjonelt bygghåndverk. Her er det tydelig at hensynet til bygningsmiljøet på tunet samt den regionale byggeskikken har blitt tatt vare på, da konstruksjonen er basert på trøndersk sperreverk – en regionalt kjent låvekonstruksjon. Bygget kan derfor tillegges en grad av prosessuell autentisitet, fordi det har blitt brukt en original byggeteknikk som samsvarer med den regionale byggeskikken. Treverket til konstruksjonen hentet studentene fra tradisjonelt bygghåndverk og teknisk bygningsvern selv fra skogen i Klæbu. Under byggingen av konstruksjonen har studentene brukt tradisjonelle verktøy, og i tillegg spikket de egne hammere og treplugger.¹⁰⁷ De tradisjonelle redskapene kan knyttes til ideen om prosessuell autentisitet, da Leden utdyper i «Bygningsvern i museer» (2017) prosessuell autentisitet med at arbeid på verneverdige bygninger skal gjøres i tråd med opprinnelige teknikker og materialer.¹⁰⁸

Figur 3: Deler av tak- og veggkonstruksjonen i nybygget. Foto: Ida Helene Skorge, januar 2020.

¹⁰⁶ Personlig kommunikasjon med Alf Steinar Tømmervold og Ragnar Thesen, Klæbu den 23.01.2020.

¹⁰⁷ Personlig kommunikasjon med Alf Steinar Tømmervold og Ragnar Thesen, Klæbu den 23.01.2020.

¹⁰⁸ Leden, «Bygningsvern i museer», 2017: s. 12.

Bygningen vil i tillegg ha en viss grad av visuell autentisitet, da den prosessuelt autentiske konstruksjonen er delvis eksponert. Som nevnt innledningsvis, kan visuell autentisitet kombineres med prosessuell autentisitet dersom overflatene er behandlet på den originale måten.¹⁰⁹ Dersom man ser bygningen i lys av samtiden, og ikke som en kopi av noe fortidig, kan den også tillegges en grad av materiell autentisitet. Glassrutene og tømmeret kan hevdes å være materielt autentiske materialer fra nettopp 2016–2017, som er året bygningen ble oppført. Bodal skriver i «Restaurering og autentisitet» (2004) at materiell autentisitet handler om de materialene som stammer fra da bygningen var ny.¹¹⁰ Altså handler ikke materiell autentisitet om at materialene er mer autentiske jo eldre de er, men heller om de stammer fra da bygningen ble oppført eller om materialene ble tilført senere. Derfor kan det hevdes at nybygningen på Klæbu bydemuseum har en grad av materiell autentisitet. Ytterpanelet er hentet fra skogen i nærområdet, og siden dette er originale materialer fra da bygningen ble oppført kan panelet hevdes å være materielt autentisk.

Fordi dette er en nylig oppført bygning har det nok ikke vært nødvendig å utføre reparasjoner enda, og derfor er det ikke så mange restaureringsprinsipper som kan anvendes. Det er derfor vanskelig å anvende Venezia-charterets anbefalinger i denne diskusjonen, fordi anbefalingene tar for seg restaurering av *kulturminner*. Nybygningen er ikke vernet som et kulturminne, og det stilles derfor ingen krav til hvordan det skal vedlikeholdes eller restaureres. Allikevel kan bygningen tillegges noen autentisitetsprinsipper, som nevnt prosessuell autentisitet, visuell autentisitet og materiell autentisitet, og disse autentisitetsprinsippene avspeiles i Venezia-charterets anbefalinger. Ifølge Roede kan visuell autentisitet like gjerne kalles *pedagogisk autentisitet*, fordi de klassiske autentisitetsbegrepene ikke strekker til når det gjelder museet som formidlingsarena. En troverdig overflate lar seg ikke konstruere uten gamle dagers materialkvaliteter og metoder, og det visuelt autentiske må i praksis også være prosessuelt autentisk. Videre hevder Roede at materiell- og prosessuell autentisitet er mindre viktig for formidlingsformålet til friluftsmuseene, da det viktige er at bildet er troverdig nok til å oppnå sitt formidlingspotensial.¹¹¹ I arbeidet med nybygningen på Teigen kan det likevel hevdes at den prosessuelle autentisiteten er et viktig moment, og at den har en visuell autentisitet – eller *pedagogisk* autentisitet. Konstruksjonen formidler en tradisjonell byggeteknikk som har vært vanlig i Trøndelag, og ved å eksponere veggkonstruksjonen formidles byggetradisjonen til

¹⁰⁹ Christensen, 2011: s. 213.

¹¹⁰ Godal, 2004: s. 30–31.

¹¹¹ Roede, 2010: s. 176.

publikum. I tillegg har bygningen vært en del av undervisningen til studenter ved NTNU, og tradisjonshåndverk formidles på denne måten til nye generasjoner med håndverkere.

5.2 Skaun bygdamuseum og Skaun historielag

Skaun bygdamuseum er et bygdemuseum i Skaun kommune i Trøndelag. Bygdemuseet driftes av et eget museumsstyre, slik at Skaun historielag ikke har en direkte rolle i bygningsvernarbeidet. Laget er likevel involvert ved at de har det overordnede ansvaret for museet, som består av tre hoveddeler: en museumsutstilling på Venn, Råbygda skole fra 1878 og gården Skreddarhaugen.¹¹²

De antikvariske bygningene på gården Skreddarhaugen er datert fra 1601 til og med 1910, i tillegg til at to nyere bygninger er oppført i senere tid til lagring og til å huse et lokallhistorisk museum. Bygdemuseet ble opprettet i 1962, og alle de antikvariske bygningene er flyttet til gården. Tunet består av fem antikvariske bygninger: hovedbygningen Svenstu fra 1750, en låve fra 1601, to stabbur fra 1750 og 1770, og en liten brannstasjon fra 1910.¹¹³

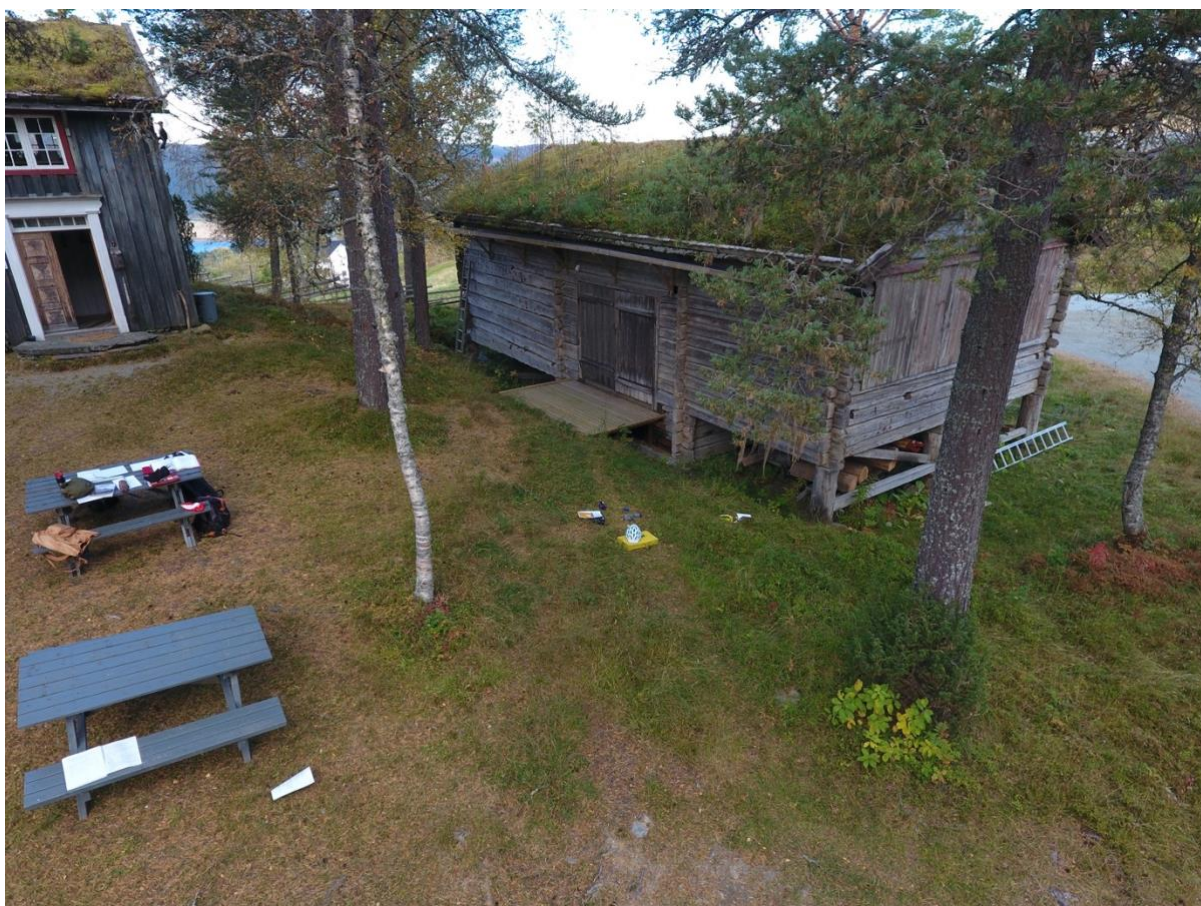
På Skaun bygdamuseum leies det ikke inn fagpersoner til vedlikeholdsarbeid og restaurering av bygningene. Alt gjøres med frivillig innsats, og det er regnet ut omtrent 1300 dugnadstimer i året.¹¹⁴ Allikevel får jeg et inntrykk av at de har et brennende engasjement for bevaringen av bygningene sine på grunn av antall dugnadstimer som legges inn. I arbeidet med bygningene på tunet har de dessuten gjort noen valg som kan knyttes til autentisitetssprinsipper og restaureringsprinsipper. Høiseth fortalte blant annet om en takrenne som ble satt opp på låven fra 1601. Takrenner er viktig for å forhindre fuktskader i bygningene, men slike moderne installasjoner ville jo ikke stått i stil med byggeskikken på tunet. Derfor er takrenna i stål innordnet i den arkitektoniske komposisjonen ved at den er skjult i et impregnert bord.¹¹⁵

¹¹² Personlig kommunikasjon med Ottar Høiseth, Trondheim den 26.03.2020.

¹¹³ Personlig kommunikasjon med Ottar Høiseth, Trondheim den 26.03.2020.

¹¹⁴ Personlig kommunikasjon med Ottar Høiseth, Trondheim den 26.03.2020.

¹¹⁵ Personlig kommunikasjon med Ottar Høiseth, Trondheim den 26.03.2020.

Figur 4: Bildet viser låven hvor det har blitt tilføyd en takrenne som er dekket av et impregnert bord. Foto: Jon Olav Hove, september 2017.

Arbeidet med takrenna kan knyttes til visuell autentisitet, da de har valgt materialer som samsvarer med de originale materialene og som delvis skjuler den moderne installasjonen. Denne tilføyelsen til låven er ikke prosessuelt autentisk, fordi trematerialet er impregnert og takrenna i stål. Den vil heller ikke være materielt autentisk, fordi begrepet handler om å bevare originale materialer. Det kan hevdes at denne moderne installasjonen bryter med den historiske kildeverdien, men det kan forsvares med artikkel 10 i Venezia-charteret som anbefaler at sikringen av kulturminnet kan ivaretas ved bruk av moderne konserverings- og byggeteknikker og der virkningen er vitenskapelig bevist og garantert for gjennom erfaring dersom de tradisjonelle teknikkene viser seg å være uegnede.¹¹⁶ I den forbindelse kan også konserveringsprinsippet anvendes her, fordi det innebærer at alle fysiske spor fra bygningens historie er likeverdige og bør bevares – altså også de nye takrennene. I den forbindelse kan også artikkel 13 i Venezia-charteret være aktuell i denne sammenhengen. Artikkel 13

¹¹⁶ Venezia-charteret, artikkel 10.

anbefaler at tilføyelser bare kan aksepteres i den grad disse tar hensyn til alle de interessante delene av byggverket, byggverkets tradisjonelle ramme, balansen i komposisjonen og byggverkets forhold til omgivelsene.¹¹⁷ Det kan derfor hevdes at tilføyelsen av takrenna er i tråd med artikkel 13, fordi det – gjennom å skjule stålet i et bord av tre – er tatt hensyn til byggverkets originale materialer og bygningsdeler, samt de øvrige trebygningene på tunet.

5.3 To bygninger fra ulike epoker – deler noen av de samme prinsippene

De to bygningene jeg har presentert i diskusjonen ovenfor er fra to ulike epoker, og de er oppført ut i fra ulike formål. Allikevel kan de begge tillegges noen av de samme restaurerings- og autentitetsprinsippene. I teorien er det lett å anta at slike prinsipper følges slavisk og ligger i bevisstheten til alle som tilhører det antikvariske miljøet. Christensen skriver i *Kunsten å bevare* (2010): «I det antikvariske miljøet stilles det i dag store krav til vitenskapelighet og profesjonalitet, og ikke minst til begrepsbruk».¹¹⁸ I realiteten ser det imidlertid noe annerledes ut hos historielagenes bygdemuseer, og det kan hevdes at det i praksis er en blanding av prinsipper. Hos Klæbu bygdemuseum kan det hevdes at det er en bevissthet omkring restaurerings- og autentisitetetsprinsipper, spesielt i arbeidet med nybygget. Som nevnt er vegg- og takkonstruksjonen til bygningen basert på den regionale byggetradisjonen trøndersk sperreverk. Hos Skaun bygdemuseum skapes det også et inntrykk av at de har en bevissthet om restaureringsprinsipper og autentisitet, og prinsippene ligger nok i bevisstheten selv om det ikke uttrykkes. Blant annet fikk jeg, gjennom intervjuet med Ottar Høiseth fra museumsstyret, et inntrykk at de er opptatt av at nye tilføyelser skal innordnes i den originale komposisjonen og harmonisere med resten av bygningene.

¹¹⁷ Venezia-charteret, artikkel 13.

¹¹⁸ Christensen, 2011: s. 211.

6 Konklusjon

Hvordan ser historielagenes rolle ut i dagens bygningsvern i Norge? For å kunne diskutere dette spørsmålet vil jeg igjen trekke frem et utdrag fra sitatet av Tor Anders Bekken Martinsen fra kapittel 3.2:

På generelt grunnlag vil jeg si at inntrykket er at lagenes rolle i bygningsvernet er veldig lokalt forankret. De profesjonelle rammene, særlig hva gjelder representativitet og lignende, «gjelder ikke». Det som preger feltet er en dyp interesse, gjerne knyttet til slektsbånd, eller andre forankringer. Det er en lokal, brennende interesse for, nettopp det lokale, som preger lagenes innsats innen bygningsvern(...)

Historielagenes innsats er preget av brennende engasjement, og ved å undersøke offentlige dokumenter og forskning får jeg et inntrykk av at historielagene er betydningsfulle aktører i bygningsvernet. Historielagenes lokale engasjement er avgjørende for bevaringen av bygninger som ellers kunne vært i faresonen for riving, og de har derfor en uvurderlig rolle i bygningsvernet. Bygninger som ikke har kulturminneverdier av nasjonal interesse hadde kanskje stått i faresonen for rivning hadde det ikke vært for historielagenes interesse for lokalhistorien. Som fremgår av historielagsundersøkelsen 2015–2016 eier de fleste historielagene bygninger som hovedsakelig stammer fra 1800-tallet, og faller utenfor grensen for automatisk fredning. Derfor kan historielagene anses som viktige «vaktbikkjer» når det gjelder bevaring og vedlikehold av antikvariske bygninger i sine lokalsamfunn. Dette inntrykket hadde jeg også før jeg satte i gang mine undersøkelser, men det ble ytterligere forsterket gjennom spesielt å undersøke St.meld. nr. 39 (2007–2008) og Tretviks artikkel «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet» (2009). I tillegg var det viktig for meg å intervju aktører i historielagene slik at jeg fikk deres personlige meninger og erfaringer. Deres beretninger illustrerer historielagenes entusiasme for sine bygninger, og at deres rolle er lokalt forankret slik som Martinsen uttrykker. Gjennom intervjuene fikk jeg et inntrykk av at personene innehar mye kunnskap om bygningene de forvalter, samt historier knyttet til bygningene.

Som nevnt er charteret et viktig dokument i dagens bygningsvern, og anbefalingene er utformet etter samtidens syn på restaureringsprinsipper. Synet på

restaureringsprinsipper har stadig endret seg ut i fra samtiden, og charterets anbefalinger legger vekt på følgende prinsipper: Prosessuell autentisitet, materiell autentisitet, visuell autentisitet, konserveringsprinsippet og tilslutningsprinsippet. Rekonstruksjonsprinsippet avspeiles ikke i anbefalingene, da dette prinsippet som nevnt ble avvist omkring 1960. I teorien kan man anta at antikvariske retningslinjer og prinsipper følges konsekvent, men dette er ikke alltid virkeligheten i praksis – særlig i den frivillige sektoren hvor man kanskje mangler fagkompetanse. I mange tilfeller vil det heller ikke være noen hensikt for et bygdemuseum om en bygning er tvers igjennom prosessuelt autentisk, og selv om antikvariske prinsipper og retningslinjer ofte ikke følges ligger nok tanker om autentisitet i bevisstheten til mange i det frivillige feltet allikevel. Når prinsippene anvendes i det praktiske arbeidet, er det i praksis en blanding av prinsipper. Historielagenes bygningsvernarbeid illustrerer at det er noe helt annet å gjennomføre prinsipper i praksis, særlig i formidlingsarbeidet hvor prosessuell autentisitet ikke alltid er særlig viktig for det visuelle bildet. Men prosessuell autentisitet kan allikevel være viktig for formidlingen. Hos Klæbu bygdemuseum var den prosessuelle autentisiteten til nybygget viktig for videreføring av tradisjonelle håndverksteknikker, og siden konstruksjonen er eksponert vil den også formidle teknikkene til et større publikum. Slik kunnskap om tradisjonshåndverk er viktig å formidle til nye generasjoner av håndverkere, og historielagene kan derfor ha en viktig rolle i formidlingen av denne type kunnskap.

De to bygningene på Skaun bygdamuseum og Klæbu bygdamuseum som jeg har diskutert er interessante fordi de representerer ulike epoker, men allikevel representerer de noen av de samme prinsippene. Martinsen nevnte at antikvariske prinsipper ofte ikke følges av historielagene. Allikevel har jeg, gjennom min analyse, vist at selv om prinsipper ikke er uttalt er det en bevissthet rundt antikvariske prinsipper. Hos Klæbu bygdemuseum arbeidet studenter, profesjonelle og frivillige sammen med å sette opp en prosessuell og visuell autentisk bygning. Hos Skaun bygdamuseum leies det ikke inn fagfolk til arbeid på bygningene, og alt går på frivillig innsats. Allikevel er det gjort noen valg som kan knyttes til antikvariske prinsipper. Gjennom mine intervjuer fikk jeg et inntrykk av at historielagene er bevisste på antikvariske prinsipper, selv om prinsippene ikke ble nevnt eksplisitt. Dette viser at både amatører og profesjonelle relaterer til antikvariske prinsipper, selv om man ikke alltid er helt bevisst på begrepene. Dette tydeliggjør at ideene om antikvariske prinsipper er vidspredt – når

frivillige organisasjoner tar hensyn til slike prinsipper i det praktiske bygningsvernarbeidet.

7 Kilder og litteratur

7.1 Muntlige kilder

Høiseth, Ottar. Trondheim, 26.03.2020

Martinsen, Tor Anders Bekken. Trondheim, 13.01.2020 og 24.04.2020

Thesen, Ragnar. Klæbu 23.01.2020

Tømmervold, Alf Steinar. Klæbu, 23.01.2020

7.2 Upubliserte kilder

Molde, Jostein. «Analyse – del 2 – bygningsmasse» i «Historielagsundersøkelsen 2015–2016». Upublisert rapport. Landslaget for lokalhistorie, 2016.

<http://www.landslaget.org/index.php/prosjekter/historielagsundersokelsen-2015>, sist nedlastet 14.04.2020

7.3 Publisert litteratur

Bergaust, Tore Edvard. «Restaurering og vern – kulturminnevernets restaureringsprinsipper og oppfatninger av ekthet og kopi i et historisk perspektiv». I *Årbok for Norsk vegmuseum*. Statens Vegvesen, Oslo: 2009

Bing, Morten. «Autentisitet og fortelling». I *Byminner* nr 2, (2014). <https://dms-cf-09.dimu.org/file/032ykyZo8d3y>, sist nedlastet 22.04.2020

Björkroth, Maria. «Hembygd – a concept and its ambiguities». I *Nordisk Museologi* nr 2, (1995): s. 33–40. <https://doi.org/10.5617/nm.3718>, sist nedlastet 04.05.2020

Björkroth, Maria. «Hembygdenes museer – bland andra museer». I *Nordisk Museologi* nr 1, (1996): s. 115–120. <https://doi.org/10.5617/nm.3709>, sist nedlastet 04.05.2020

Christensen, Arne Lie, *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2011

- Godal, Jan Bojer. «Autentisitet og restaurering». I *Fortidsminneforeningen. Årbok 2004*. Oslo. Tema: Autentisitet
- Haugen, Bjørn Sverre Hol. «Museet som aldri ble til – et bidrag til de regionale folkemuseenes tilblivelser». I *Norsk museumstidsskrift*, nr. 2, (2019): s. 141–155. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2019-02-05>, sist nedlastet 25.05.2020
- Landslaget for lokalhistorie, «Om Landslaget for lokalhistorie», <http://www.landslaget.org/index.php/our-firm/om-llh>, sist nedlastet 25.05.2020
- Leden, Siv. «Bygningsvern i museer». I *Forvaltning av museumsbygninger*. Oslo: Kulturrådet, 2017. <https://www.kulturradet.no/documents/10157/2fe9164f-cb99-4c86-96af-0af03feab2f9>, sist nedlastet 25.05.2020
- Norsk lokalhistorisk institutt, u.å., «Historielag». https://lokalhistorie.no/?page_id=417, sist nedlastet 06.02.2020
- Riksantikvaren. *Alle tiders kulturminner: hvorfor og hvordan verner vi viktige kulturminner og kulturmiljøer?* Riksantikvaren: 2001
- Roede, Lars, «Autentisitet i friluftsmuseene», i *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Redigert av Bjarne Rogan & Arne Bugge Amundsen. Oslo: Novus Forlag, 2010
- St.meld. nr. 39 (2007–2008), *Frivillighet for alle*. Oslo: Kultur- og kirke departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Stmeld-nr-39-2007-/id477331/>
- Sveriges Hembygdförbund, «Historia». <https://www.hembygd.se/shf/page/3210>, sist nedlastet 06.05.2020
- Tretvik, Aud Mikkelsen, «Det frivillige arbeidet i kulturminnevernet», i *Undervegs, Festskrift til Egil Nysæter*, redigert av Anne Aune & Gudmund Valgerhaug. Oslo: ABM-media, 2009
- Winge, Harald, «Den lokalhistoriske rørsla», i *Handbok i historielagsarbeid*, redigert av Ivar G. Braaten, Birger Lindanger & Egil Nysæter. Trondheim: Landslaget for lokalhistorie, 1999

